

ДИСКУСІЇ ТА ОБГОВОРЕННЯ

УДК 342.7

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЗДОРОВ'Я

Дашковська О. Р.,

доктор юридичних наук,
завідувач кафедри теорії права та конституційного права
Полтавського юридичного інституту
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»,
головний науковий співробітник
Національної академії правових наук України

Лавриненко О. О.,

аспірант кафедри адміністративного права та процесу
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Анотація: У статті досліджено питання забезпечення права людини на здоров'я в сучасних умовах. Особливу увагу приділено визначенню змісту права на здоров'я в сучасних умовах правової системи України.

Ключові слова: право на здоров'я, право на профілактику захворювань, охорона здоров'я.

Аннотация: В статье исследованы вопросы обеспечения права человека на здоровье в современных условиях. Особенное внимание уделено определению содержания права на здоровье на современном этапе развития правовой системы Украины.

Ключевые слова: право на здоровье, право на профилактику болезней, здравоохранение.

Annotation: This article investigates the issue of human right to health in the modern world. Special attention was paid to the problem of determining the content of the right to health at the present stage of development of Ukraine.

Key words: right to health, right to disease prevention, health care.

У сучасних умовах розбудови правової соціальної держави України, проблематика забезпечення прав і свобод людини і громадянина є однією з ключових у юридичній науці. Особливо це стосується базових прав людини, які становлять основу її існування як біосоціальної істоти і без яких більшість інших прав не мають значення та фактично не можуть бути реалізовані. Мова йде про права людини на життя, на здоров'я, на свободу тощо.

З точки зору типології прав людини залежно від особливостей їх реалізації, право людини на здоров'я має комплексний характер і, на відміну від загальноновживаної категорії право людини на охорону здоров'я, не може бути віднесено виключно до позитивних прав. Право людини на здоров'я, яке все частіше застосовується у вітчизняній юридичній науці включає різні правомочності – одні з яких можуть бути забезпечені лише за участі держави або інших суб'єктів (наприклад, право на отримання медичної допомоги), інші ж – самостійно особою, якій вони належать (зокрема, право на здоровий спосіб життя).

Сфера охорони здоров'я традиційно визнається соціальною діяльністю держави, і не передбачає можливість поповнення державного бюджету, одночасно з цим, потребує значних фінансових витрат з боку держави для реалізації цих завдань. У той же час, такий стан речей існує лише на перший погляд, адже вкладення коштів у людський капітал є найбільш перспективним напрямком державних інвестицій. Здорова нація є передумовою стабільного

та успішного розвитку держави. У зв'язку з цим, слід погодитися з думкою В. М. Дімова та В. Н. Паутова, що здоров'я етносу – це його безпека, нездоров'я (психічне, фізичне) – це соціальна небезпека народу, яка призводить до самознищення. Неважливо, які форми приймає нездоров'я – СНІД, венеричних захворювань, пияцтва чи наркоманії – все це є реальною загрозою етносу, загрозою його самознищення [2, с. 169].

Окремі аспекти цієї проблематики досліджувалися представниками як медичної, так і юридичної науки. Зокрема, цим питанням приділяли увагу такі представники медичної галузі як О. Децик, М. Коренев, В. Москаленко, В. Циганков та інші. В царині правничої науки ці проблеми розглядалися такими авторами як З. Гладун, Л. Дешко, О. Кашинцева, Л. Куш, І. Сенюта, В. Скомороха, Р. Стефанчук, В. Стеценко, С. Стеценко та ін. Але окремі аспекти проблеми, що стосуються визначення змісту і сутності права людини на здоров'я в сучасних умовах державно-правового розвитку України, повного вирішення так і не знайшли.

Метою цієї статті є аналіз сутності та змісту права людини на здоров'я в сучасних умовах державно-правового розвитку України.

Важливо, що на сьогодні в науці не сформовано єдиного розуміння не тільки до визначення категорії «право людини на здоров'я», але й термінологічного апарату в цій сфері. Зокрема, останнім часом посилюється дискусія стосовно співвідношення термінів «право на здоров'я» та «право на охорону здоров'я».

Так, О. М. Рузаєва та О. Є. Рузаєва, критикуючи думку, що термін «право на здоров'я» допомагає

усвідомити, що мова йде не тільки про охорону здоров'я, але і про право на низку умов, без яких воно є неможливим (доступ до чистої питної води і здорова екологічна обстановка) і крім того, воно є більш усталеним у міжнародній практиці, вказують, що ці аргументи на можна визнати переконливими, оскільки вони не дають наукового обґрунтування терміну, а відсилають лише до тієї частини юридичної практики, коректність якої викликає сумніви. Невірна практика підлягає науковому аналізу і має бути переглянута [5, с. 16-17]. А. Пазенюк, дотримуючись класичного підходу щодо існування права людини на охорону здоров'я, вказує, що право на охорону здоров'я охоплює систему заходів, спрямованих на забезпечення, збереження і розвиток фізіологічних та психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій тривалості життя [4, с. 120]. Отже, за класичним підходом право людини на охорону здоров'я у першу чергу включає юридично забезпечені можливості людини звертатися до відповідних уповноважених суб'єктів за отриманням медичної допомоги, а також отриманням інших суміжних послуг.

У той же час, існують й інші, більш широкі підходи до визначення права людини на здоров'я. Так, В. Скомороха вказує, що складовими права на здоров'я національне законодавство визначає: належний життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний огляд, соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання здоров'я, безпечне для життя та здоров'я довкілля; безпечні та здорові умови праці, навчання, побуту та відпочинку; кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря та закладу охорони здоров'я, здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь; правовий захист від незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди тощо [6]. З цього приводу В.Ф. Москаленко підкреслює, що в умовах сьогодення стан здоров'я людини, як правило, оцінюють за наступними критеріями: відсутність хвороб; нормальна робота організму; психічне, фізичне і соціальне благополуччя; здатність повноцінно працювати; прагнення до творчості; здатність пристосовуватися до змін навколишнього середовища [4, с. 56]. Це, у свою чергу, слід враховувати і при визначенні категорії «право на здоров'я».

Фахівці зазначають, що на сьогодні законодавство не оперує терміном «право на здоров'я». Це, у свою чергу, безпідставно звужує обсяг і зміст існуючих можливостей фізичної особи щодо власного здоров'я, здебільшого переводячи їх у характер прав, що носять охоронний характер. З огляду на це, чинне законодавство повинно гарантувати фізичній особі не тільки право на охорону її здоров'я, а й забезпечувати реальні правові можливості максимально широких за кількісними та якісними показниками дій (поведінки), що спрямована на задоволення різноманітних інтересів у сфері власного здоров'я. Отже, чинне законодавство України повинно закріплювати не низку прав у сфері охорони здоров'я фізичної особи, а в першу чергу право на здоров'я,

включаючи його активний та пасивний зміст [7, с. 154].

Вважаємо, що при вирішенні цього питання необхідно керуватися принципами розумності та об'єктивної необхідності при запровадженні тих чи інших наукових категорій. Той факт, що у міжнародній практиці все частіше застосовується термін «право на здоров'я», слід пов'язувати не з «помилками у правозастосуванні», про що йшлося вище, а з усвідомленим вживанням цієї категорії. Слід враховувати, що як у західноєвропейських країнах, так й в Україні останнім часом все більше розвивається так звана «wellness-індустрія», спрямована на збереження та відновлення здоров'я людини іншими заходами, окрім медичних – спорт, здорове харчування тощо. Ці чинники впливають на стан здоров'я людини, а отже і мають бути включені до змісту права людини на здоров'я, більш того, з урахуванням споконвічного принципу «профілактика краща за лікування», саме ці складові права людини на здоров'я мають бути пріоритетними.

При цьому вважається недоцільним включати до змісту права людини на здоров'я право на житло, одяг, «прагнення до творчості», про що ведуть мову окремі автори, оскільки це необґрунтовано розширює межі змісту категорії «право людини на охорону здоров'я». У свою чергу, звужувати цю категорію лише до заходів діагностики, профілактики і лікування, тобто тих, які спрямовані на безпосереднє забезпечення фізичного і психічного здоров'я, недоцільно, оскільки такий підхід був властивий переважно радянському періоду та не відображає всього різноманіття складових права на здоров'я.

З урахуванням зазначеного, право людини на здоров'я слід розглядати як юридично забезпечені можливості особи, які становлять самостійну поведінку або звернення до відповідних державних чи недержавних інституцій з метою підтримання та покращення свого фізичного чи психічного здоров'я, а також для його охорони.

Отже, до змісту права людини на здоров'я доцільно включати: право людини на медичну допомогу та суміжні з ним права: право на вибір лікаря та закладу охорони здоров'я, право на інформовану згоду на медичне втручання; право на здоровий спосіб життя та на вжиття заходів, спрямованих на профілактику різних захворювань; право на захист психічного здоров'я (зокрема, застосування технологій нейромаркетингового програмування в рекламі, виступах політиків, діяльності так званих «релігійних сект» тощо) та отримання психологічної допомоги; право на інформацію у сфері забезпечення права на здоров'я; право на правовий захист та відшкодування завданої шкоди.

Такі ж права як право на безпечне навколишнє середовище, на достатній життєвий рівень та ін., хоча і стосуються права людини на здоров'я, однак є допоміжними елементами зазначеного права. У зв'язку з цим, розгляд їх як складових «права на здоров'я» лише завдасть зайві суперечки у розуміння сутності цих явищ.

Таким чином, проаналізувавши сучасний стан забезпечення права людини на здоров'я, можна дійти наступних висновків.

Право людини на здоров'я слід розглядати як юридично забезпечені можливості особи, які становлять як самостійну поведінку, так і звернення до відповідних державних чи недержавних інституцій з метою підтримання та покращення свого фізичного чи психічного здоров'я, а також для його охорони. При цьому, недоцільно включати до змісту права людини на здоров'я право на житло, одяг, «прагнення до творчості», як зазначають окремі автори, оскільки це необґрунтовано розширює межі змісту категорії «право людини на здоров'я». У свою чергу, звужувати цю категорію лише до заходів діагностики, профілактики і лікування, тобто тих, які спрямовані на безпосереднє забезпечення фізичного і психічного здоров'я, недоцільно також, оскільки такий підхід був властивий переважно радянському періоду та не відображає сутності цього права;

До змісту права людини на здоров'я доцільно включати: право людини на медичну допомогу та суміжні з ним права: право на вибір лікаря та закладу охорони здоров'я, право на інформовану згоду на медичне втручання; право на здоровий спосіб життя та на застосування заходів, спрямованих на профілактику різних захворювань; право на захист психічного здоров'я (зокрема, застосування технологій нейролінгвістичного програмування в рекламі, виступах політиків, діяльності «релігійних сект» тощо) та отримання психологічної допомоги; право на інформацію про забезпечення права на здоров'я; право на захист та відшкодування завданої шкоди;

В цілому ж, на сьогодні слід ставити питання про необхідність зміни парадигми наукових досліджень у сфері правового забезпечення права людини здоров'я, змінивши її характер від охоронного (коли людина вже має певні відхилення у стані свого здоров'я) у бік профілактичної спрямованості, коли у фокусі правового забезпечення перебуває не лікування вже хворих осіб, а профілактика, акцент на здоровому

способі життя для того, щоб уникнути такого роду захворювань в майбутньому.

Таким чином, доцільно визначити два принципових моменти щодо визначення якісного, повного та всебічного забезпечення права людини на здоров'я – по-перше – це визначення належних пріоритетів на шляху забезпечення права людини на здоров'я, по-друге – це комплексний характер заходів, спрямованих на забезпечення реалізації та охорони зазначеного права. На сьогодні більшість поглядів на забезпечення права на здоров'я в Україні – це інерційний наслідок нормативно-правового забезпечення права на охорону здоров'я радянських часів або ж запозичення західного підходу, який не завжди може бути органічно застосований до реалій української держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладун З.С. Адміністративно правове регулювання охорони здоров'я населення в Україні: Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 720 с.
2. Димов В. М., Паутов В. Н. Здоровье этноса как проблема его социальной безопасности // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – № 1. – С. 166-179.
3. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з валеології, 22–24 жовтня 1996 року, м. Дніпропетровськ. – К., 1997. – 295 с.
4. Пазенюк А. Конституційне право на охорону здоров'я: сучасний стан та перспективи розвитку // Право України. – 2010. – № 3. – С. 120-125.
5. Рузаева Е. М., Рузаева О. Е. Некоторые аспекты правового регулирования труда медицинских работников. – М.: Юрлитинформ, 2011. – 208 с.
6. Скомороха В. Конституційне правосуддя і права людини на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування та їх забезпечення державою // Вісник Конституційного Суду України. – № 5. – С. 65.
7. Стефанчук Р. О. Здоров'я фізичної особи як об'єкт її особистих немайнових прав // Форум права. – 2007. – № 1. – С. 154-160.